

”לַבְּנֵינָהּ שֶׁל הַלֵּכָה”

סיכום הלכות שבת שנאמרו בשבת בישיבה מפי מו"ר רה"י

מלאכת בורר – הקדמה

משום שרוצה את המת בחוץ אלא כדי שלא יישאר בבית⁶, וקיימא לן שמלאכה שאין צריך לגופה- פטור!

מתרץ הביאור הלכה שהוצאת הפסולת מתקנת את המאכל ומכשירה אותו לאכילה ולכן המלאכה היא על תיקון האוכל. אם כן מלאכת בורר היא כמו מלאכת בישול ומתקנת את האוכל ולכן הוי צריכה לגופה.

בעולמנו כל דבר הוא מעורב ומכיל פסולת ואוכל (גם מבחינה גשמית וגם רוחנית), ואם כן כיצד אפשר לאכול בשבת? הרי ישנו חיוב דאורייתא על מלאכת בורר ובכל דבר עלינו להפריד בין פסולת לאוכל ובין רע לטוב.

מלאכת בורר הינה אחת מט"ל מלאכות שבת¹ ואחת מי"א מלאכות הנעשות בפת. לאחר קצירת התבואה ואסיפתה מגיע שלב הדישה בו מנתקים את הגרעין מהגבעול והקליפה, השלב הבא הוא הפרדת הקליפה מהגרעין, מטרת ההפרדה היא הוצאת הפסולת (=הקליפה) מתוך האוכל (=הגרעין) בכדי לטחון את הגרעין עצמו ולעשות ממנו קמח². במשכן הייתה מלאכת בורר בסממנים, יש מהאחרונים שמצדדים לומר שאף במשכן מלאכת בורר הייתה שייכת לפת- בהכנת לחם הפנים.

הלכות אלו מצויות וחשובות מאוד עד שיש מי שכתב³ שאם אדם לא יודע הלכות בורר אזי עליו לקשור את ידיו למשך כל השבת בכדי שלא יעבור על איסור בורר בשבת.

במלאכת בורר מעלה הביאור הלכה⁴ שאלה גדולה: מדוע ישנו חיוב דאורייתא על מלאכת בורר? והרי מכיוון שאינו צריך את הפסולת הוצאת הפסולת היא מלאכה שאינה צריכה לגופה⁵, כמו שהוצאת המת בשבת נחשבת מלאכה שאינה צריכה לגופה (כיוון שאינו עושה את פעולת ההוצאה

⁶ במשכן, מלאכת הוצאה הייתה על ידי הבאת תרומות למשכן תוך כדי הוצאתם ממחנה ישראל והנסתם למחנה לויה. שונה הדבר בהוצאת המת ששם פעולת ההוצאה היא לא כדי להביאו למקום אחר. וצריך עיון אצלי שלכאורה כל קושיית הביאור הלכה היא רק לשיטת הרמב"ן (בדף קה) הסובר שמלאכה שאינה צריכה לגופה הוי בעצם הגדרת המלאכה על פי דרך בני אדם בתכלית המלאכה, אבל לתוספות (בדף צד עמוד א) שהגדיר 'אינה צריכה לגופה' לפי התכלית שהייתה במשכן לא מובנת הקושיא שהרי גם במשכן מלאכת בורר הייתה באופן של הוצאת הפסולת מן האוכל, וצריך עיון. אחר כך מצאתי בישועות יעקב עצמו שכתב שמצא להדיא בבעל המאור בסוגיא דחובל ומבעיר שבבורר חייב עליה במלאכה שאינה צריכה לגופה כיוון שבורר שהיה במשכן היה על דרך זה ולכן חייב בעניין זה. אם כן כל השאלה היא כאשר לא מתייחסים לתכלית שהייתה במשכן וכשיטת הרמב"ן בחידושו בסוגיא אף שלא ציין לה להדיא וכנראה שלא ראה אותו ודפח"ח.

¹ מסכת שבת, פרק ז, משנה ב (ובגמרא דף עג עמוד א).

² מלאכות זורה, בורר ומרקד הינן שלוש מלאכות שונות העוסקות בהפרדת הפסולת מן האוכל בתהליך זה (מסכת שבת, דף עד, עמוד א).

³ רבי יהונתן אייבשיץ זצ"ל.

⁴ סימן שיט, סעיף ג, ד"ה 'לאכול מיד'. הביאור הלכה מביא קושיא זו בשם הישועות יעקב.

⁵ אמנם מוציאים את הפסולת אך הכוונה בכך היא לשם האוכל ולא לצורך הפסולת ובזה הוי אצל"ג.

לבניינה של הלכה

לאלתר- הבוררים נוהגים לברור כמות גדולה ולהניחה לאחר זמן, האוכלים מפרידים את הפסולת מן האוכל כדי לאכול לאלתר. לכן אם בבוקר מכין את האוכל לסעודה שלישית, אף על פי שמוציא אוכל מתוך פסולת ועושה זאת ביד ולא בכלי, כיוון שעושה זאת בעבור זמן מאוחר הפעולה כבר נחשבת לדרך ברירה ולא לדרך אכילה וחייב.

רק בקיום שלושת התנאים יחד הפעולה מוגדרת כפעולת אכילה (אף על פי שמפרידים בין אוכל לפסולת) ולא כפעולת ברירה ומותרת בשבת.

התשובה היא שאם אכן פעולת ההפרדה מתקנת את האוכל בדרך ברירה הוי מלאכה וחייב (בגמרא⁷ מתברר בדרך לימוד הסוגיא שישנם אופנים שהם מוגדרים דרך ברירה ובהם הוי מלאכת בורר), אולם אם ההפרדה לא נעשית בדרך ברירה אלא בדרך אכילה זו אינה מלאכה ומותר שכיוון שהפסולת והאוכל מעורבבים ורוצה לאכול הוא חייב להפריד הפסולת מן האוכל.

מעשה האדם קובע אם פעולה זו היא דרך ברירה או דרך אכילה. למשל, כשאוכלים דג ובו עצמות- אם מוציאים את העצם מן הפה זו וודאי דרך אכילה ולא דרך ברירה (שהרי חייבים להוציא את העצם בדרך כלשהיא על מנת לאכול). אבל אם מוציאים את העצם לפני האכילה אולי זו כבר מוגדרת דרך ברירה ולא דרך אכילה. למסקנת הפוסקים⁸ בסוגיא בגמרא ישנם שלושה תנאים ורק בקיום שלושתם יחד פעולת הפרדת הפסולת מהאוכל נחשבת כדרך אכילה, בקיום תנאי אחד או שניים בלבד עדיין הוי דרך ברירה ואסור מהתורה. התנאים הם: (א) הוצאת אוכל (ב) ביד (ג) לאלתר. בכל אחד מתנאים אלו יש להאריך בפני עצמו וכאן נזכרים בקיצור.

הוצאת האוכל- דרך ברירה היא להוציא את הפסולת מתוך האוכל, מאידך דרך אכילה היא לקחת את האוכל מתוך הפסולת וכמבואר לעיל.

ביד- ישנם כלים המיוחדים לברירה (נפה, כברה וכדו'). דרך הבוררים היא להשתמש בכלים אלו להפרדת הפסולת מהאוכל. מאידך, בדרך אכילתו אדם אוכל ביד או בכלי כמזלג באופן שלא נחשב כבורר בכלי המיוחד.

⁷ מסכת שבת, דף עד, עמוד א.

⁸ רבנו חננאל על שבת דף עד, עמוד א.

